

Obywatelski monitoring sądów
w latach 2012-2013

Najważniejsze wnioski

Fundacja
Court
Watch
Polska

+ Wspólnoty lokalne na rzecz zwiększania świadomości prawnej w praktyce

W okresie od maja 2013 do końca grudnia 2013 Fundacja Court Watch Polska realizowała projekt pt. „Wspólnoty lokalne na rzecz zwiększania świadomości prawnej w praktyce”. W ramach jego założeń działaniami objętych zostało 18 miast, w których przeprowadzono 50 szkoleń na temat sądownictwa, praw i obowiązków obywateli przed sądem oraz idei obywatelskiego monitoringu sądownictwa. Główne cele projektu to:

poszerzenie wiedzy społeczeństwa (w szczególności lokalnych społeczności) na temat funkcjonowania sądu,

zwiększenie liczby osób, które mają bezpośredni kontakt z sądem i nie muszą opierać się na opiniach osób trzecich bądź przekazach medialnych,

wzmocnienie aktywności obywateli w życiu publicznym poprzez interesowanie się sprawami publicznymi.

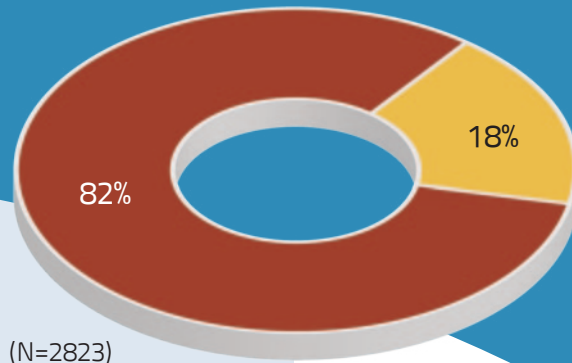
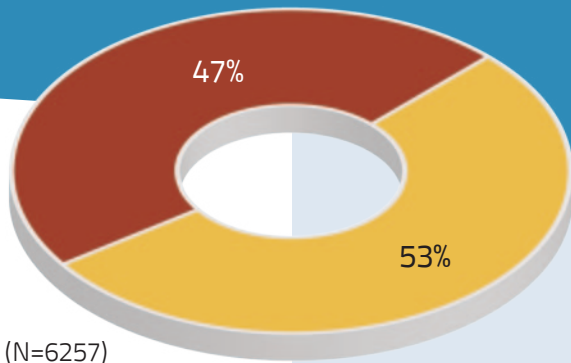
Jak dotąd, wolontariusze Fundacji przeprowadzili 3 pełne, roczne cykle monitoringu; łącznie, od początku działalności, ponad 1000 osób dokonało obserwacji ponad 17.000 rozpraw i posiedzeń w sądach całego kraju. Przy pomocy prostych kart obserwacji zwracali uwagę na takie podstawowe kwestie jak punktualność, wyjaśnianie przyczyn ewentualnego opóźnienia, sposób potraktowania publiczności, bezstronność sędziego, sposób traktowania uczestników rozprawy czy uzasadnienia orzeczenia. Zakładamy, że subiektywne doświadczenia i oceny w tych kwestiach mają istotne znaczenie dla tego, jak zwykli obywatele oceniają pracę sądów.

Obecność obserwatorów na sali rozpraw może wpływać dyscyplinująco na wszystkich uczestników postępowania – od stron, przez publiczność po pracowników sądu i sędziów. Porównując wyniki z poszczególnych lat widać zauważalną poprawę pod kilkoma względami. Wykresy 1–4 pokazują na przykład, że – być może także pod wpływem rosnącej liczby obserwatorów na salach rozpraw – poprawia się punktualność i sposób potraktowania stron w sądach.

+ Czy posiedzenie rozpoczęło się punktualnie?

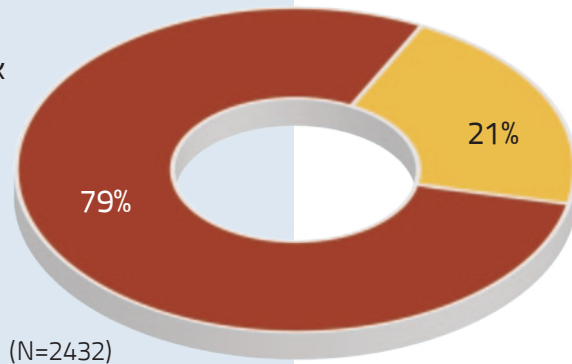
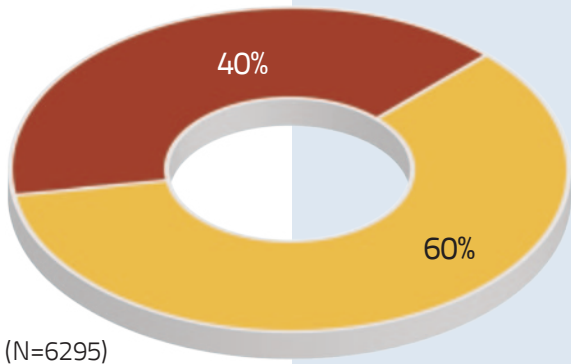
+ Jeśli rozpoczęcie było niepunktualnie, czy sędzia wyjaśnił/przeprószył?

+ 2012

+ 2012

+ 2013

+ 2013

Procent odpowiedzi „TAK” na pyt. Czy prokurator lub pełnomocnik którejś strony był obecny na sali rozpraw przed rozpoczęciem rozprawy, po jej zakończeniu lub w czasie przerwy? (tylko sprawy karne)

Sąd	% pozytywnych odpowiedzi w roku		Zmiana
	2012	2013	
SR Krosno (n=59)*	7%	0%	-7pp
SR Szczecin-Centrum (n=159)	18%	3%	-15pp
SO Kraków (n=231)	25%	3%	-22pp
SR Kraków-Krowodrza (n=216)	14%	7%	-7pp
SR Kraków-Podgórze (n=156)	19%	7%	-11pp
SR Kraków-Nowa Huta (n=106)	25%	7%	-18pp
SR Olsztyn (n=862)	25%	8%	-17pp
SR Toruń (n=317)	41%	12%	-29pp
SO Opole (n=69)	4%	14%	10pp
SR Gdynia (n=75)	10%	14%	4pp
SR Warszawa-Śródmieście (n=57)	19%	20%	1pp
SR Kraków-Śródmieście (n=139)	19%	25%	6pp
SO Warszawa (n=77)	40%	26%	-14pp
SR Warszawa (dla m. stoł.) (n=77)	11%	26%	15pp

Poprawę notujemy także w przypadku wskaźników sprawiedliwości proceduralnej. Od początku swojej działalności zwracaliśmy uwagę na przebywanie prokuratorów w salach rozpraw podczas, gdy pozostali uczestnicy muszą czekać na korytarzu. W sądach, w których monitoring ma intensywny przebieg, zdarza się to coraz rzadziej. Skalę zjawiska i zmianę w czasie prezentuje tabela po lewej.

* Liczba „n” oznacza sumę obserwacji posiedzeń na wydziałach karnych w latach 2012 i 2013. Na wykresie przedstawiono sądy, w których przeprowadzono nie mniej niż 25 obserwacji w każdym z dwóch ostatnich lat monitoringu.

+ Relacje uczestników

Ważnym aspektem działalności Fundacji jest edukacja prawna samych wolontariuszy-obszatorów. Grupę wylosowaną spośród wszystkich uczestników szkoleń zapytaliśmy, czy udział w szkoleniu wpłynął na podwyższenie poziomu ich świadomości prawnej. Aż 92% uczestników szkoleń deklaruje, że zwiększyło ono ich świadomość prawną. Oczywiście, to tylko deklaracje – a nie dowód rzeczywistego wzrostu świadomości prawnej; niemniej, subiektywne poczucie, że posiada się podstawowe zrozumienie zasad funkcjonowania prawa i sądów ma niebagatelne znaczenie dla upodmiotowienia obywateli.

Wpływ udziału w szkoleniu, a w szczególności wpływ faktycznie przeprowadzonych obserwacji na ocenę funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, jeszcze dobitniej wskazują relacje uczestników. Oto trzy z nich:

Przed rozpoczęciem [praktyk w ramach „Obywatelskiego Monitoringu Rozpraw Sądowych] czułam obawę, strach i respekt przed wejściem do sądu. Moje obawy były jednak niepotrzebne. Przystępując bramkę po wejściu do sądu nie miałam nieprzyjemnych sytuacji. Uczestnicząc w rozprawach jako obserwator często czułam się jednak skrępowana. Osoby będące na sali pytały w jakim charakterze się tam znajduję, czy moja obecność jest konieczna, a jeden sędzia zapytał: „Czy zajmuje się Pani publicznością zawodowo?”

Obserwacja w Sądzie Rejonowym była bardzo pozytywnym doświadczeniem. W czasie licznych wizyt mogłam zaobserwować jak ludzie potrafią się zachowywać w różnych sytuacjach życiowych oraz jak traktują inne osoby. [...] Jeśli chodzi o rozprawy to zdecydowanie zaskoczyło mnie ciepło i otwartość ze strony większości z sędziów. Mimo ciężkiej pracy dokładnie i powoli wszystko tłumaczyli, tak, aby człowiek, który nigdy nie studiował prawa, mógł bez problemu załatwić wszystkie najpotrzebniejsze procedury.

[...] rozpoczynając praktyki obawiałam się tego, w jaki sposób zostaną odebrana przez sędziów, dlatego też miłym zaskoczeniem była dla mnie ich reakcja. Każdy z kolejno poznanych przeze mnie sędziów wykazywał się pełnym profesjonalizmem oraz był przyjaźnie nastawiony zarówno wobec mnie – jako obserwatora, jak i samych uczestników rozprawy. Dzięki temu dla osób, dla których wizyta w sądzie (niejednokrotnie pierwsza) stanowiła pewnego rodzaju stresujące przeżycie, stała się [ona] łatwiejsza, a sama instytucja wymiaru sprawiedliwości, jak i osoby ją reprezentujące jawiły się jako „ludzkie” i przystępne dla zwykłego obywatela.

Zdecydowana większość obserwatorów relacjonuje, iż kontakt z rzeczywistością sali sądowej wpływa na zwiększenie się ich szacunku dla pracy sędziego oraz zaufania do instytucji wymiaru sprawiedliwości.

Na podstawie relacji kilkuset obserwatorów, którzy w latach 2010–2013 podjęli monitoring rozpraw sądowych oraz infrastruktury budynków sądów i wyniki obserwacji przekazali Fundacji, przygotowaliśmy kilka rekomendacji. Pokazują one, naszym zdaniem, kilka relatywnie prostych sposobów na to, by kontakt z instytucją sądu był dla obywateli mniej stresujący; jednocześnie, przyczynią się one do podniesienia autorytetu sądu.

1 Obecność publiczności na salach rozpraw jest szansą dla sądu na bezpośrednią komunikację z obywatelami – z pominięciem mediów, nierzadko koncentrujących się na skandalach i wypaczających rzeczywisty obraz pracy sądów. Ewaluacja monitoringu okazuje, że znakomita większość obserwatorów, pod wpływem bezpośredniego kontaktu z sądem i sędziami, nabiera szacunku dla ich pracy, a także – lepiej rozumie zasady postępowania przed sądem. Oznacza to, że obecność publiczności daje nadzieję na wzrost autorytetu sądu w dłuższej perspektywie. Kontakt obserwatorów/publiczności (w dużej mierze osób młodych) może też przyczynić się do wzrostu świadomości prawnej społeczeństwa, wzrostu poszanowania dla prawa, a więc – zmniejszenia obciążenia sędziów pracą. Wymaga jednak otwartości na obecność publiczności – m.in. rezygnacji ze szczegółowego wypytywania o przyczyny obecności na sali rozpraw czy zredukowaniu praktyki wpisywania danych do protokołu do tych relatywnie nielicznych przypadków, gdy zachodzi obawa, czy przedstawiciele publiczności nie będą w sprawie świadkami.

2 Proste informacje publiczne związane z funkcjonowaniem sądu (np. wokanda na dany bądź kolejny dzień) należałoby udostępniać zainteresowanym w odpowiedzi na zapytanie skierowane drogą telefoniczną, mailową bądź ustną. Tam gdzie nie jest to niezbędne, nie należy wymagać formy pisemnej. Dobrą praktyką, notowaną w szeregu sądów, jest np. wydrukowanie wokandy osobie zainteresowanej.

3 Zmiany wymaga często obserwowana praktyka przebywania w sali prokuratora/pełnomocników poza czasem trwania rozprawy. W odbiorze stron taka obecność może wydawać się niepokojąca i rodzić podejrzenia, iż jakieś decyzje w ich sprawie zapadają „za zamkniętymi drzwiami”. Rozwiązaniem tej sytuacji byłoby wydzielenie pomieszczenia, w którym prokuratorzy i pełnomocnicy mogliby przygotować się do rozprawy przed jej rozpoczęciem, lub odpocząć w trakcie przerwy. Inne rozwiązanie to zostawianie otwartych drzwi w sytuacji, gdy na sali przebywa ktoś poza pracownikami sądu, np. pełnomocnik/pełnomocnicy lub któraś ze stron.

4 Gdy o wyłączeniu jawności rozprawy wiadomo z góry, informacja o tym powinna znaleźć się na wokandzie lub na drzwiach sali. Czytelne poinformowanie o wyłączeniu jawności sprawy, że ewentualna publiczność nie będzie zakłócać przebiegu takiej rozprawy; z drugiej strony, brak stosownej informacji będzie sygnałem, że dana rozprawa jest dostępna dla publiczności. Dzięki temu można mieć nadzieję, że uda się przewyciężyć dość szeroko rozpowszechnione w społeczeństwie przekonanie, iż sale rozpraw są w praktyce niedostępne dla zwykłego obywatela, zainteresowanego udziałem w posiedzeniu w charakterze publiczności.

5 Gdy jawność zostaje wyłączona już w trakcie rozprawy, sugerujemy, by sędzia choć jednym zdaniem poinformował o przyczynach jej wyłączenia. Brak wyjaśnienia przyczyny wyłączenia jawności rodzi nierzadko myśl o tym, że sędzia zrobił tak, w celu pozbycia się publiczności. Aby zapobiec takiemu myśleniu, należałoby uprzejmie i zrozumiale, choć krótko, poinformować o wyłączeniu jawności i jego przyczynach.

6 Dobrą praktyką jest informowanie uczestników rozprawy o przyczynie opóźnienia, bądź przeproszenie ich za konieczność oczekiwania. Kiedy sędzia (bądź osoba protokołująca) tego nie robi, uczestnicy rozprawy niemal zawsze winą za powstałe opóźnienie obarczają sąd – mimo iż opóźnienia wynikają nierzadko z przyczyn niezależnych od sędziego.

7 W pewnej liczbie sądów obserwatorzy odnotowali problemy związane z dostępem do toalet dla interesantów. Relatywnie częsty problem to ich niedostateczna liczba – zwłaszcza w zestawieniu z dużą liczbą (zamkniętych) toalet dla pracowników.

W takich sytuacjach należy rozważyć możliwość zmiany proporcji toalet dla pracowników i dla interesantów. W innych sądach zdarza się zamykanie toalet dla interesantów na klucz – taka praktyka nie powinna mieć miejsca. Choć niektóre sądy borykają się z różnymi realnymi problemami (np. kradzieże wyposażenia toalet), należy szukać takich rozwiązań, które zapewnią swobodny dostęp do toalet, a zarazem bezpieczeństwo mienia (np. solidne mocowanie wyposażenia).

8 Stosowanie wykrywaczy metalu wymaga od ochrony pewnej konsekwencji. Obecnie zdarza się, że ochrona nie reaguje na sygnały wykrywaczy, albo tylko niektóre osoby (te wyglądające „podejrzenie”?) prosi o przejście przez bramkę. Należy dążyć do wypracowania jednolitych standardów ochrony, które będą obejmowały konsekwentną kontrolę większego bagażu.

9 Legitymowanie osób wchodzących do sądu (poza szczególnymi przypadkami) sprawia, że sąd jawi się obywatelom jako instytucja trudno dostępna i mało przyjazna. Jednocześnie, naszym zdaniem nie przyczynia się zasadniczo do poprawy bezpieczeństwa. Należy zatem rozważyć instruowanie ochrony budynku sądu, by nie żądała od wchodzących wylegitymowania się ani szczegółowego tłumaczenia powodu wizyty w sądzie czy przedstawienia wezwania.

Szczegółowe podsumowanie wyników obserwacji zawierają publikowane corocznie raporty Fundacji. Są one dostępne na naszej stronie: www.courtwatch.pl. Zapraszamy do lektury!

+ 0 Fundacji

Fundacja Court Watch Polska to organizacja wspierająca pozytywne zmiany w polskim wymiarze sprawiedliwości poprzez prowadzenie obywatelskiego monitoringu sądów.

Fundacja Court Watch Polska powstała w celu długofalowej realizacji w Polsce idei Court Watch, czyli ruchu społecznego o zasięgu międzynarodowym, którego celem jest sprawowanie obywatelskiej kontroli nad pracą sądów. Zamierzeniem ruchu jest poprawa jakości służby publicznej jaką pełnią w demokratycznym państwie sądy. Głównym sposobem realizacji tego celu jest propagowanie i organizowanie obywatelskiego monitoringu pracy sądów. Jest on realizo-

wany przez zwykłych obywateli – wolontariuszy, którzy biorą udział w rozprawach jako publiczność.

Fundacja rekrutuje, szkoli i pomaga obserwatorom pełnić tę rolę w swoich lokalnych sądach. Na podstawie zebranych przez obserwatorów danych opracowuje analizy i rekomendacje dla poszczególnych sądów oraz całego sądowego wymiaru sprawiedliwości.

Fundacja powstała w kwietniu 2010 roku i jest organizacją non-profit. Została zarejestrowana w VII Wydziale Sądu Rejonowego w Toruniu – Krajowy Rejestr Sądowy, pod numerem KRS 0000353330.

Fundacja
Court
Watch
Polska

www.courtwatch.pl

Adres biura:
ul. Moniuszki 5/8
87-100 Toruń

FUNDUSZ INICJATYW
obywatelskich

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Projekt *Wspólnoty lokalne na rzecz zwiększenia świadomości prawnej w praktyce* jest dofinansowany ze środków Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich.